

УДК [321/323]

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2026.64.59>

СУБНАЦІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ ПОЛІТИКИ ЯК АНАЛІТИЧНА РАМКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРТІЙНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Марк Савчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра політології
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
<https://orcid.org/0009-0005-1063-3885>*

У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз субнаціонального рівня політики як самостійної аналітичної рамки дослідження партійної конкуренції в умовах багаторівневої політичної системи. Обґрунтовується обмеженість національно-центрованих підходів до пояснення партійної боротьби та доводиться необхідність урахування територіальної диференціації політичних процесів. Показано, що регіональний рівень не є похідним від загальнодержавного, а формує відносно автономний політичний простір із власною логікою взаємодії акторів, інституцій та неформальних практик. Особливу увагу приділено концептам територіалізації партійної системи, субнаціональних політичних режимів і ролі місцевих еліт у структуруванні партійної конкуренції. Аналізується вплив децентралізаційних реформ на трансформацію регіональної партійної боротьби, зміну стратегій загальнонаціональних партій і посилення локальних політичних проєктів. Доводиться, що на субнаціональному рівні конкуренція часто детермінується не ідеологічними відмінностями, а персоналізованими мережами впливу, доступом до ресурсів і специфікою локальних коаліцій. На прикладі транзитних демократій, зокрема України, показано можливість співіснування різних типів політичних режимів у межах однієї держави та їхній безпосередній вплив на конфігурацію партійної системи. У статті аргументується необхідність адаптації загальнополітологічних теорій партій, еліт і коаліцій до умов субнаціонального аналізу, що відкриває додаткові можливості для емпіричних досліджень і глибшого розуміння динаміки партійної конкуренції на регіональному рівні.

Ключові слова: субнаціональний рівень політики, партійна конкуренція, територіалізація партійної системи, субнаціональні політичні режими, місцеві еліти, децентралізація, багаторівнева політична система.

Постановка проблеми. Сучасні зміни політичних систем, пов'язані з ускладненням механізмів управління, децентралізацією владних повноважень і посиленням ролі місцевих політичних акторів, істотно змінюють умови функціонування партійної конкуренції. У цих реаліях аналіз партійної боротьби суто на рівні держави втрачає пояснювальний потенціал, оскільки не дає змоги зафіксувати відмінності у способах мобілізації електорату, структурі політичних коаліцій та практиках реалізації влади в межах окремих територій. Партійна конкуренція дедалі частіше формується під впливом локальних інституційних конфігурацій, ресурсних можливостей і неформальних взаємодій, що не зводяться до загальнонаціональних політичних трендів. За таких обставин постає потреба в концептуальному виокремленні субнаціонального рівня політики як самостійного аналітичного простору, в межах якого партійна боротьба набуває специфічних форм і логіки розвитку, що вимагає спеціальних теоретичних підходів та інструментів аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою субнаціонального рівня політики активно займаються вітчизняні політологи: Ю. Остапеч, В. Лебедюк, А. Авксентьев, В. Яремчук, В. Гнатюк та інші. Також на заході тематика партійних змагань у регіонах

© Савчук М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

представлена значним масивом порівняльних та прикладних досліджень таких авторів, як М. Батльє, С. Краусс, Л. Ліббрехт, В. Свенден та ін. Західні напрацювання формують розгалужений теоретико-методологічний фундамент, що дає змогу розглядати субнаціональний рівень як самостійну аналітичну одиницю, який може бути плідно використаний в українських наукових розвідках.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Попри наявні теоретичні напрацювання, субнаціональний рівень політики досліджується не так довго, тож потрібно звернути більше уваги на концептуалізацію його як особливого політичного простору партійної конкуренції. Важливо глибше проаналізувати взаємодію місцевих еліт із партійними структурами, вплив неформальних інститутів та формування субнаціональних режимів. Також потребує поглибленого дослідження питання адаптації загальнополітологічних теорій партій, еліт і коаліцій до умов багаторівневої політичної системи, у якій регіональний рівень виступає відносно автономною ареною політичного процесу.

Виклад основного матеріалу. У межах політичної науки традиційно панував національно-центровий підхід, у якому державу аналізують як однорідний, цілісний простір. У такій дослідницькій перспективі партійна конкуренція відбувається за спільною логікою, має однакову інтенсивність і структуру у всіх регіонах країни. У дослідженнях політики на субнаціональному рівні науковці послуговувалися різними інституційними категоріями, які спершу пов'язувалися з типом державного устрою та окреслювалися поняттям «субдержавний» (зокрема, у працях Дж. Сарторі). Такий підхід був зумовлений тим, що емпірична база досліджень обмежувалася переважно федеративними державами, де адміністративно-територіальні одиниці мають формалізовані ознаки автономії. Згодом у науковому дискурсі утвердився більш коректний термін «субнаціональний», що відображає не лише інституційні характеристики державного устрою, а й залежність від загальнонаціонального політичного режиму та ширшого контексту функціонування влади [1, с. 54–58]. Відтак субнаціональний регіон розглядається як політичний простір, який відрізняється специфікою механізмів формування й розподілу влади, продукує власні елітні групи та характеризується автономізованим політичним процесом, що може аналізуватися відносно самостійно щодо національного рівня.

Проте емпіричні дослідження політичних систем свідчать про необхідність урахування територіального виміру для уникнення аналітичних спрощень. Знаковою у цьому контексті стала публікація професора Річарда Снайдера 2001 року, яка задала орієнтири для подальших досліджень [2]. Водночас кількість науковців, що системно працювали над цією проблематикою, залишалася обмеженою, а отже, питання формування цілісної методології порівняльного аналізу субнаціональних регіонів і досі не можна вважати остаточно вирішеним. Вагомим кроком у напрямі методологічного уточнення стало обґрунтування способу подолання труднощів, пов'язаних із браком великої кількості порівнюваних «кейсів». Мається на увазі так зване поздовжнє розширення дослідження – збільшення числа емпіричних спостережень за рахунок аналізу подій одного типу та рівня, розташованих у межах спільного теоретико-просторового виміру [1, с. 29–30]. Таким чином, виникає задача зміни фокуса з унітарного бачення партійної конкуренції в регіонах країни до складнішого, багаторівневого аналізу, де братиметься до уваги субнаціональний рівень. Важливо, що субнаціональний політичний процес зовсім не є похідним від національного та може виступати самостійним об'єктом аналізу. Застосовуючи таку призму, можна виявити серединну розмаїтість партійних систем, дослідити різний рівень розвитку місцевих партійних осередків, їхні успіхи, риторичку, що може відрізнятися від «головного штабу партії».

Показовим підтвердженням аналітичної автономії субнаціонального рівня є досвід транзитних демократій, у яких формальні зміни національної політичної системи не призвели до одночасного усунення локальних автократичних практик. Дослідження українського прикладу доводять, що в межах гібридного режиму можуть спокійно співіснувати регіони з різними підходами до розуміння влади, методами управління, здобуття та збереження влади. У період до децентралізації конституційно унітарна Україна вже демонструвала наявність локальних еліт, що подекуди були впливовіші за державні інститути. Особливо успішні дніпропетровські та донецькі «клани» значною мірою експортували свій вплив у центр і визначали зміст політичного процесу в усій країні [3, с. 55–60].

Концептуалізація субнаціонального рівня політики не лише пов'язана з адміністративно-територіальним поділом, а й визначається як особливий політичний простір, що в межах власної логіки функціонування будує локальну політичну систему із власною елітою та владою на місцях. У межах цього підходу дослідження субнаціональних одиниць передбачає аналіз регіонів як арен політичної взаємодії, що не обмежуються чітким кордоном, утім де діють автономні локальні актори та формуються специфічні моделі співпраці й конкуренції. Аналітична автономія субнаціонального рівня не означає його повної незалежності від центру, а радше вказує на відносну самостійність у формуванні політичних процесів. Це дає змогу говорити про багаторівневу політичну систему, в межах якої національний і регіональний рівні перебувають у постійній взаємодії, але не зводяться один до одного.

Сучасні підходи в дослідженнях субнаціонального рівня політики звертаються до територіального виміру функціонування партійних систем. У разі застосування такого підходу партійна система аналізується не як цілісна конструкція в межах держави, а як сума територіально розділених майданчиків політичного процесу. Отже, зміст партійної конкуренції, виборчі стратегії, що використовують політичні актори, та структура електоральної підтримки партій є мінливими залежно від регіонального контексту.

Територіалізація партійної системи виражається у стійкому диференційованому розподілі підтримки політичних сил у різних субнаціональних одиницях. З огляду на це партії зосереджують основні зусилля в межах прийнятих «зон впливу» для оптимізації ресурсів виборчої кампанії. Становлення територіалізованої партійної системи зазвичай поєднується із синтезом інституційних і соціально-структурних чинників. Стимулюють утворення локальних форм партійної конкуренції соціально-політичні поділи в країні, регіональна ідентичність, особлива економічна основа тощо [4].

Зростання територіалізації партійної конкуренції як тренд розвинених демократій зумовлене структурними й політичними змінами, які впливають на сам характер організації влади в країні. По-перше, значне розширення повноважень місцевої влади у зв'язку з децентралізаційними реформами в багатьох держах упродовж останніх десятиліть перетворило субнаціональний рівень з другорядного на один із рівноправних елементів у системі прийняття політичних рішень. Субнаціональні одиниці оформилися як політичні актори, які можуть впливати на формування національної політики, а не є лише адміністративною ланкою виконання політик, прийнятих у центрі. По-друге, зменшення впливу класичних партій та розмивання ідеологічних рамок сприяє адаптації політичних сил до локальних запитів. По-третє, в уніфіковані партійні програми, спрямовані на всю країну, часто неможливо вписати політики, спрямовані на фактори ідентичності: регіональні, культурні, мовні питання [5].

У вітчизняній історії можна аналізувати два періоди партійної конкуренції на субнаціональному рівні: до та після реформи децентралізації. На першому етапі місцеві

вибори сприймалися другорядними, подекуди «тестувальними» для оцінки електоральних вподобань і не мали великих бюджетів. Після 2014 р. внаслідок підвищення фінансової самодостатності місцевих органів влади кардинально збільшилися можливості, щодо використання бюджетних коштів. В цей період місцеві вибори стали важливим елементом загальнонаціонального політичного процесу та закарбували формування самодостатнього рівня політики із чітким інституційно-фінансовим підґрунтям. Хоча зацікавленість національних політичних сил регіональними питаннями на виборах 2020 р. суттєво зросла, загальнодержавною тенденцією став розвиток регіональних партій, а найвищі результати продемонстрували чинні мери та їхні політичні проекти [6]. Такий результат став закономірним підсумком перших виборів після завершення основного етапу децентралізації. Виборець мав змогу спостерігати за суттєвими результатами роботи місцевої влади, що сформувало стійкий позитивний зв'язок між цими змінами та діяльністю керівництва громади. Можна припустити, що політсили національного масштабу будуть зацікавлені в «реванші» на майбутніх місцевих виборах, унаслідок чого гострота субнаціональної партійної конкуренції тільки зросте.

Виділяються декілька типів стратегій пошуку балансу між потребою зберігати програмну й організаційну цілісність. 1. Централізація: частина партій зберігає централізовану модель внутрішньої організації, а з розвитком сучасних технологій зв'язку, зменшенням ролі ідеологій та поширенням «всеохоплюючого» типу партій здатні підтримувати уніфіковану політичну програму. В межах цієї стратегії регіональні осередки виступають не як політичні актори, а як провідники чи проєкція загальнонаціональної лінії. 2. Обмежена децентралізація: гнучка стратегія, що поєднує формально збережену цілісність, але з прийняттям варіативності програмних акцентів та виборчих союзів. 3. Широка автономія: регіональні структури отримують широкий простір для самостійного позиціонування, можуть підлаштовуватися під субнаціональні соціально-політичні, культурні й економічні особливості та формувати регіональний порядок денний. Така стратегія особливо актуальна для невеликих партій із низьким представництвом на національному рівні, що зосереджуються на конкретній проблематиці, етнонаціональних і регіональних питаннях. Партії вибирають стратегії щодо поставлених політичних цілей, інституційних параметрів політичної системи, рівня централізованості субнаціональної політики та впливовості регіональних партій [7].

На субнаціональному рівні саме групи еліт відіграють роль ключових агентів структурування партійної конкуренції, визначаючи не лише головних акторів, але й локальну систему розподілу політичної влади. На противагу національному рівню, де партійне суперництво переважно зосереджене навколо ідеологій та програмних засад, субнаціональна конкуренція детермінована мережами впливу, що формуються навколо конкретних політичних лідерів, економічних еліт регіону та локальних центрів прийняття рішень. Локальні політичні еліти функціонально займаються посередництвом між інститутом партії та регіональними соціальними групами, що необхідно для отримання кращих результатів на виборах і доступу до фінансових та адміністративних ресурсів. Таким чином, партійна боротьба на субнаціональному рівні набуває більш практичного характеру, де ідеологія відходить на другий план, а центральним стає формування політичних коаліцій для здобуття влади [8, с. 4–41].

У прикладному вимірі стійкі локальні коаліції в межах субнаціональної одиниці можуть розглядатися через призму субнаціональних політичних режимів, які описують характер політичної боротьби в межах цих територій. Методологія їхнього аналізу ґрунтується на загальній теорії режимів, але з урахуванням гетерогенності внутрішньодержавного

соціально-економічного розвитку, нерівномірності демократичних практик, автономії фінансових ресурсів та ролі неформальних практик. Субнаціональні політичні режими відрізнятимуться з двох головних причин. По-перше, різною характеристикою засобів реалізації політичної влади та її здобуття, оскільки в межах одних територіальних одиниць доступ до влади може штучно обмежуватися через вплив на ЗМІ та контроль над місцевим порядком денним. По-друге, виразною може бути різниця субнаціонального режиму порівняно з національним [9]. Таким чином, субнаціональний політичний режим можна визначити як систему взаємодії влади й суспільства на регіональному рівні, що поєднуватиме інституційні, соціальні та культурні елементи, що не узгоджуються з усередненими національними патернами.

Субнаціональний політичний режим суттєво впливає на вибір місцевими політичними акторами стратегій поведінки. У більш авторитарних режимах, де влада має стійкий контроль доступу до ресурсів і широку мережу неформальних каналів взаємодії з бізнесом, функціонування альтернативних політичних проєктів обмежене роботою на руйнування усталених владних коаліцій, для отримання шансу на більше представництво. Водночас демократичний режим передбачає формування самодостатніх політичних проєктів, які формують інститут політичної відповідальності, оскільки неефективна політика обов'язково призведе до зміни владної еліти. Закордонні дослідження підтверджують, що субнаціональні авторитарні режими живляться скрутним економічним становищем і значною нерівномірністю розподілення благ у суспільстві. Особливо це стосується країн, що перебувають в періоді транзиту режиму, оскільки центральна влада ослабляється через загальну перебудову ключових інститутів та політичних зв'язків. Така практика підсилюється локальною корупцією, що послаблює центральну владу, чії директиви ігноруються на субнаціональному рівні, якщо вони перешкоджають схемам особистого збагачення місцевих посадовців або можуть бути використані ними для маніпуляцій із метою власної вигоди [10]. У такому випадку місцева еліта диктуватиме умови, на яких долучатиметься до партійних проєктів, або впливатиме на формування риторики політичної сили в окремих територіальних одиницях.

Часто бренд партії може використовуватися регіональними елітами як інструмент легітимації власної влади на субнаціональному рівні або як джерело доступу до ресурсної бази «центру». У зв'язку із цим можна спостерігати регулярний «ребрендинг» локальної еліти та зміну партійної приналежності тими самими місцевими політиками. Таким чином, партійна приналежність може мати ситуативний характер, актуальний для конкретного виборчого циклу, а партійні структури стають гнучкішими для кращої адаптації до потреб локальних акторів. Формується асиметрична партійна конкуренція, у межах якої паралельно функціонують формальна організація політичної сили та неформальні інструменти впливу: мережі персональної лояльності, клієнтелістські відносини, корупція тощо. Отже, для якісного аналізу партійної конкуренції на субнаціональному рівні потрібно враховувати роль місцевих політичних еліт, характер режимів і неформальних інститутів.

У зв'язку з різним характером партійної боротьби на рівні регіонів та держави неоподиноко в місцевих представницьких органах формуються коаліції з політичними силами, що ставляться вороже одна до одної на рівні парламенту. Місцеві проєкти значно впливають на гостроту партійної конкуренції, оскільки їхній електорат обмежується територією, а отже, їхнє політичне майбутнє може прямо залежати від результатів кожних виборів. До того ж вплив по лінії «центр – периферія» може поставити в конфронтацію з урядом владу цілого регіону. З огляду на ці фундаментальні відмінності партійну конкуренцію на субнаціональному рівні не можна описати теоріями, що розроблялися для національних

систем. Для змістовних досліджень на субнаціональному рівні політики варто брати до уваги низку принципів факторів, які навіть не існують на рівні держави, але визначають зміст і характер функціонування основних інститутів. Отже, загальні теорії еліт, коаліцій та ключові аналітичні маркерів з політологічної науки потрібно адаптувати для ґрунтовних досліджень партійної боротьби на місцевому рівні.

Висновки. На підставі проведеного аналізу можна ствердити обмеженість національно-центрових моделей для пояснення партійної конкуренції та теоретичну значущість виокремлення субнаціонального рівня, що є самобутнім політичним простором. Зміщення уваги досліджень із цілісної партійної системи на сукупність територіально розпорешених арен змагань дає змогу виявити широку варіативність виборчих стратегій, програмних акцентів і краще зрозуміти електоральну підтримку. Партійна територіалізація зумовлена як інституційними змінами, так і соціально-політичними поділами, економікою, історією, культурою на місцях. Отже, партії потребують оптимізації своєї діяльності шляхом концентрації ресурсів, налагодження стійкої неформальної співпраці та врахування локальної проблематики. У субнаціональному вимірі партійна конкуренція не зосереджена навколо ідеологій та програм, а детермінується персоналізованими мережами впливу, доступом до ресурсів і неформальними інститутами. Поєднання цих аспектів на певному відрізку часу дає підстави говорити про існування субнаціональних політичних режимів, які задають рамки допустимої конкуренції, визначають умови входження нових акторів та ключові принципи реалізації влади.

Вітчизняний досвід країни, що за менш ніж тридцять років перейшла від посттоталітарного режиму до реформ децентралізації, є особливо цікавим і має значний аналітичний потенціал. Збільшення фінансової та інституційної спроможності органів місцевої влади, утворення громад і розвиток локальних політичних проєктів трансформували регіональну партійну боротьбу з проєктування політики із центру до її самостійного формування. Національні партії вимушені адаптуватися до домінування локальних політичних проєктів і персоналізованих коаліцій, що призводить до збільшення кількості корисного емпіричного матеріалу для науки.

Виходячи із цього, подальші наукові розвідки та теоретичні напрацювання у сфері вітчизняних досліджень на субнаціональному рівні доцільно зосередити на комплексному аналізі особливостей регіонального політичного процесу з адаптацією політологічних теорій. Перспективним напрямом буде дослідження з використанням емпіричних даних із майбутніх виборів в Україні, що можуть значною мірою змінити сталі місцеві коаліції, субнаціональні режими, типи партійних стратегій та конфігурацію сил на місцях із появою значної кількості нових акторів. Однозначно уваги потребує аналіз трансформації ролі національних партій в умовах децентралізації, особливо в контексті дослідження місцевих еліт.

Список використаної літератури

1. Гнатюк В. Особливості функціонування політичних процесів на регіональному рівні в Україні (на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2010–2015рр.) : дис. ...канд. політ. Наук : 323:303.446 / Гнатюк Володимир Вікторович. Київ, 2021. 312 с.
2. Snyder R. Scaling down: The subnational comparative method. *Studies in comparative international development*. 2001. Vol. 36 (1). P. 93–110.
3. Кармазіна М., Бевз Т., Ротар Н. Регіональні політичні режими в Україні: підстави формування, специфіка функціонування, особливості трансформації. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 248 с.

4. De Miguel C. The role of electoral geography in the territorialization of party systems [Електронний ресурс]. *Electoral Studies*. 2017. Vol. 47. P. 1–17. Режим доступу: https://www.academia.edu/31861047/The_role_of_electoral_geography_in_the_territorialization_of_party_systems.
5. Нерburn Е. The ‘Territorialisation’ of Party Politics in Multi-Level Systems [Електронний ресурс]. *Electoral Studies*. 2017. Vol. 47. P. 1–17. Режим доступу: https://www.academia.edu/5911117/The_Territorialisation_of_Party_Politics_in_Multi_Level_Systems.
6. Мельничук В. Місцеві вибори-2020 в умовах децентралізації влади: виклики для місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2020. Т. 1. № 14. С. 59–64. Режим доступу: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/5989/6269>.
7. Libbrecht L., Maddens B., Swenden W. Party competition in regional elections: The strategies of state-wide parties in Spain and the United Kingdom [Електронний ресурс]. Edinburgh : Political Studies Association, 2008. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/275591173_Party_competition_in_regional_elections_The_strategies_of_state-wide_parties_in_Spain_and_the_United_Kingdom.
8. Кармазіна М., Бевз Т., Горбатюк М., Зорич О. Регіональні політичні еліти в Україні: особливості формування, цінності та ідентичності (кінець 1991–2019 рр.). Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 264 с.
9. Грін О. Деволюція як методологічний аспект проблеми регіонів Європейського Союзу. *ДВНЗ «УжНУ»*. 2016. № 1 (16). С. 91–98.
10. McMann K. Explaining Subnational Regime Variation: Country-Level Factors [Електронний ресурс] / К. McMann, М. Maguire. 2020. Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/344906066_Explaining_Subnational_Regime_Variation_Country-Level_Factors.

SUBNATIONAL LEVEL OF POLITICS AS AN ANALYTICAL FRAMEWORK FOR THE STUDY OF PARTY COMPETITION

Mark Savchuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
Faculty of Philosophy, Department of Politology
Universytetska St., 1, 79000, Lviv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0005-1063-3885>*

The article provides a theoretical and methodological analysis of the subnational level of politics as an independent analytical framework for the study of party competition within a multilevel political system. It substantiates the limitations of nationally centred approaches to explaining party competition and demonstrates the necessity of accounting for the territorial differentiation of political processes. The study shows that the regional level is not derivative of the state-wide level but constitutes a relatively autonomous political space with its own logic of interaction among actors, institutions, and informal practices. Particular attention is devoted to the concepts of the territorialisation of the party system, subnational political regimes, and the role of local elites in structuring party competition. The impact of decentralisation reforms on the transformation of regional party competition, changes in the strategies of state-wide parties, and the strengthening of local political projects is analysed. It is argued that at the subnational level competition is often determined not by ideological differences but by personalised networks of influence, access to resources, and the specific features of local coalitions. Using the example of transitional democracies, particularly Ukraine, the article demonstrates the possibility of the coexistence

of different types of political regimes within a single state and their direct impact on the configuration of the party system. The article further argues for the need to adapt general political science theories of parties, elites, and coalitions to the conditions of subnational analysis, thereby opening additional opportunities for empirical research and a deeper understanding of the dynamics of party competition at the regional level.

Key words: subnational level of politics, party competition, territorialization of the party system, subnational political regimes, local elites, decentralization, multilevel political system.

Дата першого надходження статті до видання: 22.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026